

УДК:
331.5.024.5(4-672EU)

Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIII) X, vol=27
Бр. 1 / 2011.
стр. 345-368.

Саша Обрадовић

Економски факултет Универзитета у Крагујевцу

Миленко Целетовић

*Универзитет Едуконс, Факултет пословне економије,
Сремска Каменица - Нови Сад*

Борис Сиљковић

Висока економска школа струковних студија Пећ у Лепосавићу

ПОЛИТИКА ТРЖИШТА РАДА ЕУ – ТЕОРИЈСКА ДЕТЕРМИНАЦИЈА И ПРАКТИЧНЕ АПЛИКАЦИЈЕ

Сажетак

Рад се састоји из два дела. Анализа проучаваних проблема политика тржишта рада базира се пре свега, на графичким и табеларним илустрацијама. Полази се од опште теоријске основе, где су дати битни концепти од значаја за тему и циљ истраживања. У суштини је овај део рада одраз теоријских поставки у вези са тржиштем рада ЕУ. Други део рада се након теоријске основе, заснива на практичним апликацијама интервенција на тржишту рада. У раду се приказује компаративни приказ елемената који обухватају политике тржишта рада, односно јавних интервенција у оквиру овог сегмента. Основни циљ ових интервенција, у домену датих могућности, базира се на смањењу незапослености, уз повећање ефикасности тржишта и тржишних решења. Приказ квантитативних података дат у раду, одраз је неуједначености политика на нивоу ЕУ, с обзиром да се политике тржишта рада обликују од стране самих земаља чланица. Ипак, разноликост присутна при практичној апликацији ових политика одвија се у складу са Европском стратегијом усвојеном од стране земаља ЕУ.

Кључне речи: тржиште рада, политике тржишта рада, стопа незапослености, ЕУ, гранични производ рада, запосленост.

Оснoв сваког тржишног механизма је однос понуде и тражње. Услуге рада се продају и купују на тржишту, као и било која друга роба и услуге. На перфектном тржишту, цене услуга рада успостављају се кроз ефикасну алокацију, међутим у стварности тржишта рада никада нису перфектна, нарочито, ако је земља мање развијена. Зараде (цена рада) често нису детерминисане дејством конкурентских снага. У класичном моделу, равнотежа тржишта рада подразумева да су сви радници који желе да раде у могућности да пронађу посао уз одговарајућу зараду. То је основна претпоставка модела заснованог на анализи понуде и тражње који се у савременој макроекономској литератури сматра погодним за почетну анализу и изучавање стопе зарада и нивоа запослености у посматраној економији. Наравно да оваква претпоставка, мада погодна за изучавање ових варијабли у вези са оутпутом и продуктивношћу, не одговара стварном животу у којем је увек присутна одређена незапосленост. Шта то конкретно значи? То значи да никада није сва расположива радна снага активно укључена у производњу добара и услуга.

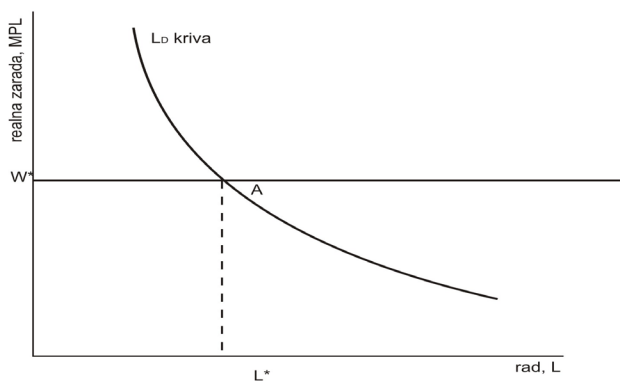
ТЕОРИЈСКА КОНЦЕПЦИЈА ФУНКЦИОНИСАЊА ТРЖИШТА ЕУ

За тржиште рада кључан је концепт маргиналног производа рада (суме екстра оутпута добијене унајмљивањем додајне радне снаге уз фиксирање нивоа технологије и капиталног стока) (Гордон, 1989, стр. 167). За маргинални производ рада претпостављено је да опада са порастом запослености. На који начин функционише негативна релација између реалних зарада и тражње за радном снагом? На слици 1 дат је приказ како функционише веза између реалних зарада и квантитета тражене радне снаге. Сума рада (L) дата је на хоризонталној оси. Реалне зараде и гранични производ рада мерене су кроз количину роба по јединици рада и приказане су на вертикалној оси. Крива силазног нагиба представља у ствари криву граничног производа рада. Она означава повезаност између граничног производа рада и броја радника запослених у фирми, тј.

пословном сектору. Силазни нагиб ове криве резултат је опадајуће граничне продуктивности рада.

Хоризонтална линија која полази из тачке W^* репрезентује реалне зараде са којима се предузеће сусреће на тржишту рада и које фирма узима као дату величину. Број радника, односно количина радне снаге која доприноси остварењу максималног профита детерминисана је у тачки пресека линије реалне зараде и криве граничног производа рада. У тачки А број тражених радника одговара тачки на хоризонталној оси L^* .

Слика 1: Детерминација тражње радне снаге

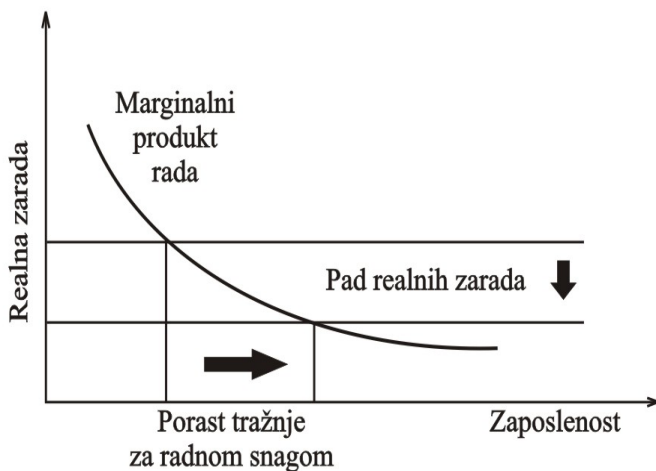
Извор: прилагођено према Бег Д. (2010) *Економија*, Дата Статус, стр. 165.

При нивоу запослености који је мањи од L^* гранични производ рада превазилази реалну зараду, што се из графика да и видети. Крива MPL налази се изнад линије реалне зараде. При том нивоу запослености фирма може повећати профит ангажовањем већег броја радника. Шта ако је ниво запослености предузећа иницијално већи од оног у тачки L^* ? Тада имамо ситуацију у којој је гранични производ рада мањи од реалне зараде, тако да фирма или пословни сектор може повећати профит редуковањем запослености, односно отпуштањем радника. Профитно – максимизирајућа сума инпута, односно тражене радне снаге кореспондира са тачком пресека криве граничног производа рада и линије реалне зараде. Ова релација између тражене количине рада од стране пословног сектора и реалне зараде са којом се фирме сусрећу на тржишту јесте у ствари, крива тражње за радном снагом. С обзиром, да MPL крива такође показује суму рада, која се тражи при неком нивоу реалних зарада, онда крива тражње за радном снагом коинцидира

са MPL кривом, те како код MPL криве, тако и код криве тражње за радном снагом, нагиб је силазан, што нам говори да количина траженог инпута опада, при расту реалних зарада.

Негативна релација између реалних зарада и тражње за радном снагом коинцидира са кривом маргиналног производа рада, односно кривом тражње за радном снагом. Уопштено рад (L) може бити мерен на различите начине попут укупних часова рада, укупних радних недеља или броја запослених, што зависи од конкретне апликације. Сама крива тражње за радном снагом представља уопштену категорију, при чему L може имати било коју позитивну вредност, без обзира да ли се ради о целом броју или о фракционалној величини. Промене у реалној заради нису узрок померања криве тражње радне снаге. Промена нивоа реалних зарада мења жељени ниво запослености. Тако на пример, пад реалних зарада подиже профитно максимизирајући ниво тражње за радном снагом (слика 2).

Слика 2: Пад реалних зарада

Извор: Miles D. and Scott A. (2002) *Macroeconomics*, John Wiley and Sons, стр. 172.

ГРАНИЧНИ ПРОИЗВОД РАДА

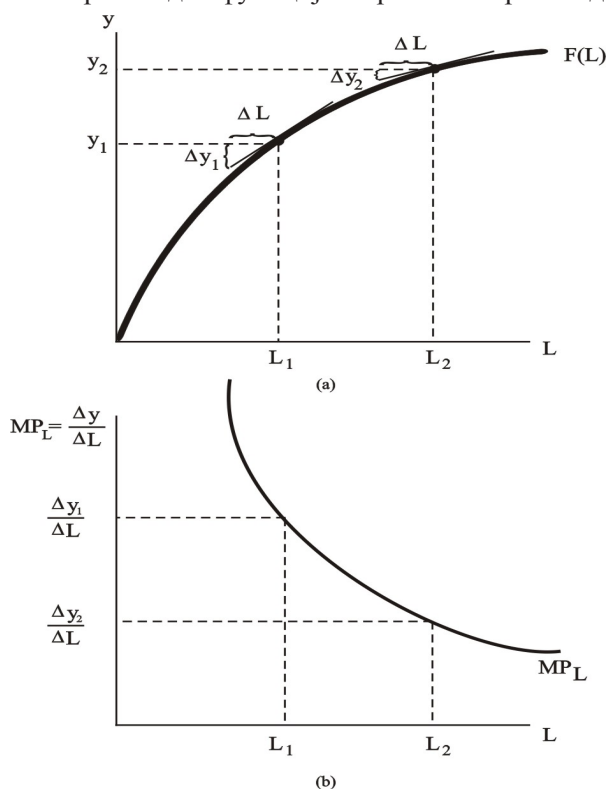
Колико ће свако од нас зарађивати у животу зависи од посла којим се бавимо. У зависности од ризика, претходних улагања, искуства, природе посла и низа околности стварају се разлике у за-

радама запослених. Као и код свих других случајева у тржишној економији, понуда и тражња у основи, одређују зараде које се исплаћују радницима. Тенденција да гранични производ капитала опада са повећањем суме капитала у употреби (уз непромењено учешће осталих фактора производње) јесте опадајућа, маргинална продуктивност капитала. Економско резонување при опадајућој, маргиналној продуктивности капитала може се применити и на гранични производ рада. При извођењу производне функције може се сагледати релација између оутпута и рада, односно радне снаге кроз фиксирање количине капитала и одржавања продуктивности на истом нивоу. Као у случају капитала, тако и повећање броја радника утиче на пораст оутпута, али по опадајућој стопи. Тако се принцип опадајуће маргиналне продуктивности може применити на рад, односно радну снагу, руководећи се сличним принципима. Што је већи број радника, при коришћењу фиксиране количине капитала и осталих инпута, то је мања корист у смислу повећаног оутпута, при додавању све већег и већег броја радника.

Како са граничним производом капитала, тако се и са граничним производом рада, може вршити мерење преко нагиба линије тангенте у односу на производну функцију. Мала повећања у запослености, могу се с тога мерити, преко нагиба линије тангенте у односу на производну функцију која повезује оутпут и рад као инпут раста (слика 3). Конкавни облик производне функције, одраз је закона опадајућих приноса, при којем оутпут расте по опадајућој стопи са порастом броја запослених радника. У исто време са растом запослености опада гранични производ рада.

Гранични производ рада је нижи при вишим нивоима запослености, што је рефлексија опадајуће маргиналне продуктивности рада. Сама производна функција у једној националној економији не остаје фиксирана током времена. Позитивна кретања агрегатне понуде проистекла из повећања суме оутпута, који се може произвести за дату количину капитала и рада, означавају промену производне функције под дејством пораста продуктивности. Супротно, промена којом се снижава сума оутпута која може бити произведена за дату комбинацију рада и капитала означава се као негативни, односно адверзативни шок у кретању понуде. Такве промене у стварном животу проистекле су на пример, последица инвенција и иновација, али могу потицати и из промена државног законодавства, попут сета закона, чијом се применом може утицати на избор технологије и производних метода.

Слика 3: Производна функција и гранични производ рада

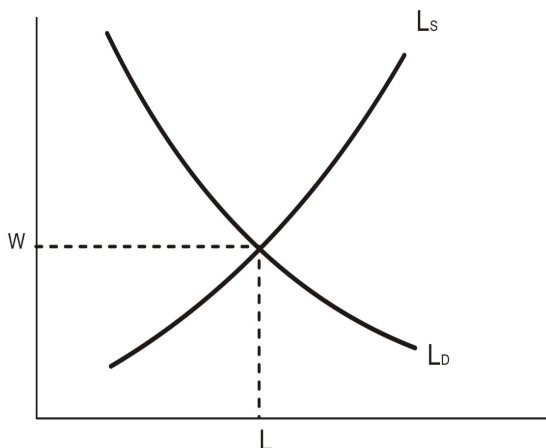
Извор: Miller LeRoy R., VanHoose D. (2004) *Macroeconomics*, Thomson Learning, стр. 55.

ТРАНЗИТИВНА РАВНОТЕЖА НА ТРЖИШТУ РАДА

Основни захтев равнотежне ситуације у економији као целини, односи се на једнакост агрегатне понуде и агрегатне тражње. То је основ за ефикасност било којег тржишта. Основни модел понуде и тражње на тржишту рада базира се на претпоставци да се реалне зараде прилагођавају брзо, у циљу уједначавања понуде и тражње за радном снагом. Тако нпр. ако је понуда радне снаге мања од њене тражње, фирме ће се надметати за раднике тражене квалификације и способности кроз повећање реалне зараде. У супротном случају, ако много радника конкурише за релативно мало послова, реална зарада има тенденцију пада. Претходно изнесени ставови у суштини су одраз класичног модела тржишта рада. Еквилибријум

(равнотежа) тржишта рада је ситуација присутна у тачки пресека одговарајуће криве понуде и криве тражње за радом (слика 4).

Слика 4: Равнотежа тржишта рада

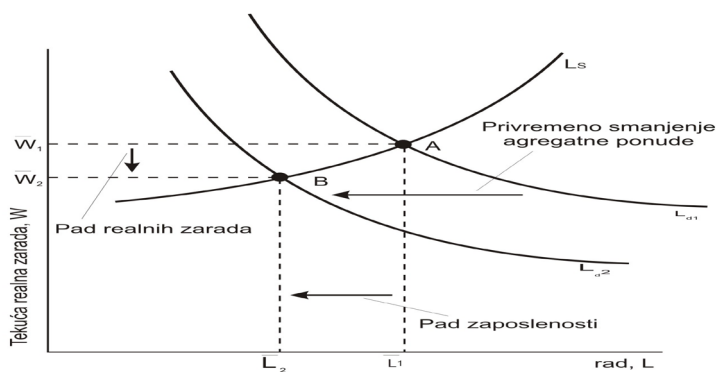
Извор: Бурда М., Виплош Ч. (2004) *Макроекономија, Европски уџбеник*, 3. изд., ЦЈДС, стр. 77.

Фактори који утичу на померање криве агрегатне тражње, односно криве агрегатне понуде, такође се одражавају на равнотежни ниво реалних зарада и пуне запослености. Ако анализирамо на пример, дејство привремено неповољног кретања агрегатне понуде, може се поставити питање: шта ће се десити са одговарајућим варијаблама понуде и тражње на тржишту рада? Управо оно што се дешава у тренуцима економске кризе. Неповољно кретање агрегатне понуде делује на смањење граничног производа рада, при сваком нивоу запослености, а ово смањење узрокује померање криве тражње на тржишту рада улево из положаја L_D^1 у L_D^2 (слика 5).

Пошто смо претпоставили да је дејство ових промена привремено, разложно је очекивати да неће имати ефеката на будуће реалне зараде и будући гранични производ. Због тога се крива понуде неће померати. Нова равнотежна ситуација на тржишту рада означена је у тачки Б. Као што модел и предвиђа услед претходних промена долази до снижења, како текућих реалних зарада ($\bar{W}_1 \rightarrow \bar{W}_2$), тако и пуног нивоа запослености ($\bar{L}_1 \rightarrow \bar{L}_2$). Почетни, равнотежни ниво запослености постигнут након ранијег, потпуног прилагођавања цена и зарада, кореспондира тзв. *market-clearing* (тржишно

ефикасној) ситуацији и означен је као ниво пуне запослености $\bar{L}_1$. Реална зарада при том нивоу на слици 5, означена је са $\bar{W}_1$.

Слика 5: Ефекти успоравања економског раста на тржиште рада

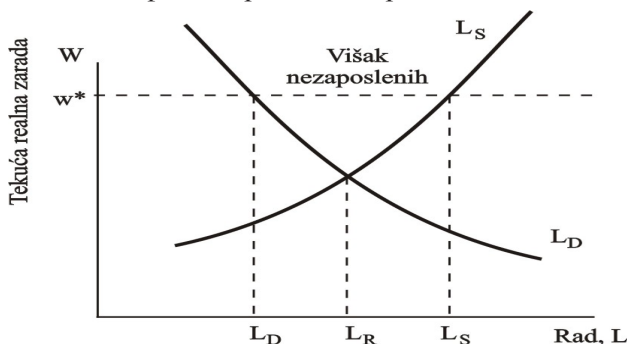
Извор: Abel A., Bernanke B. (2001) *Macroeconomics*, Addison Wesley Longman, Inc. стр. 86.

Предности анализе модела понуде и тражње на тржишту рада јесу у очигледној симплификацији, са једне стране, и практичној апликативној применљивости са аспекта креатора макроекономске политике, са друге стране. Овај модел у ствари илуструје каква ефекта могу имати економски поремећаји или нпр. неповољне промене у економској политици на реалне зараде и ниво пуне запослености. Ипак, као и свако моделирање има ограничења. Основно ограничење модела јесте у претпоставци да сваки радник који жели да ради, по равнотежној реалној заради може наћи посао. Други недостатак односи се на претпоставку непостојања незапослености, што не одговара стварном економском животу. Комбинацијом производне функције и равнотеже на тржишту рада може се одредити оутпут на нивоу пуне запослености, који се у макроекономској литератури, назива и потенцијалним оутпутом. Потенцијални оутпут одговара нивоу пуне запослености.

Зараде изнад тржишног нивоа приказана је у моделу, који више одговара стварности, датом на слици 6. Минимална зарада је на нивоу W^* , а као главна последица зарада изнад равнотежног нивоа, јавља се вишак незапослених радника, који је једнак разлици између понуђене (L_s) и тражене количине рада (L_D). Увек се такав ефекат постиже по основу примене закона о минималној заради,

уколико су исте изнад равнотежног нивоа. Вишак незапослених је неминовни резултат, уколико се зараде из било којег разлога налазе изнад еквилибријумског нивоа.

Слика 6: Ефекат зарада изнад равнотежног нивоа

Извор: Mankiw G. (2004) *Principles of Economics*, Harcourt College Publishers, стр. 121.

ПОЛИТИКА ИНТЕРВЕНЦИЈА НА ТРЖИШТУ РАДА ЕУ

Од стране Европског Савета својевремено је објављена Стратегија европске запослености (*European Employment Strategy*, 1997). Стратегија се углавном састоји из дијалога између земаља чланица и Европске комисије на бази службених докумената попут смерница, препорука и периодичних извештаја о запослености. У дијалог су укључене све институције од значаја за проблематику тржишта рада на нивоу ЕУ (Европски парламент, Европски економски и друштвени комитет и Комитет региона) (13, 2011). На основу те стратегије, објављене су интегрисане смернице запошљавања за 2008-2010. годину, које се базирају на макроекономским политикама, микроекономским реформама и политикама запослености. Ови елементи треба да допринесу одрживом расту, већој запослености и друштвеној кохезији. Земље чланице ће уравнотежено убрзати примену:

- пуне запослености; достизање пуне запослености, редуковање незапослености и економске неактивности путем повећања тражње и понуде рада, кроз политике којима се симултано обезбеђује флексибилност тржишта рада, организација рада, радних односа и сигурност посла и социјалне заштите.

- пораст квалитета и продуктивности рада; подизање стопе запослености у вези је са побољшањем привлачности полова, квалитета рада, продуктивности, као и смањењем неједнакости по полу и сиромаштва.
- ојачавање економске, социјалне и територијалне кохезије; одређене акције су потребне, како би се ојачала социјална инклузија, смањило сиромаштво, спречила искљученост са тржишта рада, редуковали регионални диспаритети у запослености, незапослености и продуктивности.

У постизању ових циљева, акције земаља чланица треба да буду усмерене на следеће приоритете:

- пораст броја лица у оквиру понуде рада, у статусу запослености, као и модернизовање система социјалне заштите;
- повећање адаптивбилности радника и предузећа;
- пораст инвестиција у хумани капитал, кроз боље вештине и образовање.

Као крајњи, квантитативно мерљиви циљ, до краја 2010 године, политике тржишта рада требало би да допринесу постизању просечне стопе запослености на нивоу ЕУ од 70 %, односно 60 % за жене и 50 % за раднике од 55 до 64 године, уз редуковање незапослености и радне неактивности. Свака од земаља чланица дужна је да у том погледу, постави таргете националне стопе запослености (5, стр. 49,50).

Политике тржишта рада су ограничене у обиму и покривају интервенције усмерене ка незапосленима, као и лицима која се сусрећу са тешкоћама у позиционирању у тржишту рада. Основна циљна група која се жели обухватити овим мерама су незапослена лица, регистрована од стране националних служби за запошљавање. Развој политика тржишта рада, као и опште прихваћених методолошких основа одвијао се током претходне деценије. Еуростат као водећа статистичка служба ЕУ, на бази ове методолошке основе, објављује интегрисане податке који се могу сврстати у две категорије:

- 1) издаци по категоријама, типу плаћања, примаоцу, одговарајућој политици и сл.
- 2) одређење учесника на тржишту рада, као и њихово разврставање по различитим параметрима.

Интервенције тржишта рада су јавне мере усмерене ка достизању ефикасног функционисања и исправљању неравнотежа. За разлику од опште политике запослености, овим се мерама делује у правцу тачно одређених група на тржишту рада. Јавне интервенције су акције предузете од стране централне, регионалне и/или локалне владе и укључују наменске издатке у форми стварних исплата или у облику опроштених пореза, доприноса или осталих трошкова оптерећења, који се плаћају под нормалним условима. Интервенције у склопу политика тржишта рада циљно су усмерене ка пружању користи појединцима из таргетираних група и укључују одређене издатке. У многим случајевима, директни прималац ових јавних средстава може бити послодавац или услужни сервис, при чему је крајњи корисник ових акција, увек директно идентификовани партиципант. Три основна типа интервенција на тржишту рада су присутна:

- 1) услуге представљају такав тип интервенција, где је главна активност партиципаната потрага за послом и где учешће не резултира у промени статуса на тржишту рада;
- 2) мере су све остале активности партиципаната, које не обухватају потрагу за послом и где учешће обично резултира у промени статуса на тржишту рада. Мере као облик јавне интервенције обезбеђују само, привремену подршку групама, које немају предности на тржишту рада и усмерене су у већини случајева на активирање незапослених, трансфере из недобровољне неактивности ка запослености или ка очувању послова особа, које притисак незапослености директно угрожава.
- 3) подршке су интервенције, којима се пружа финансијска помоћ, директно или индиректно, појединцима затеченим неповољним околностима на тржишту рада.

Свака од интервенција у оквиру политика тржишта рада примарно је усмерена ка групама људи, које имају тешкоће на тржишту рада, при чему таква спецификација ствара директне разлике у односу на политике опште запослености, социјалне заштите или циљеве фискалног сектора, који такође имају сличне опште циљеве, али је њихово дејство неселективно у односу на општу популацију, иако су исте усмерене ка промовисању запослености.

Три су основне групе обухваћене овим обликом јавних интервенција:

- 1) незапослена лица – људи без посла, расположиви за рад, а уз то активно траже посао; такве особе се сматрају регистрованим у националним службама запошљавања, као незапослена лица и по правилу, су укључена у оквиру ове дефиниције, чак и ако не испуњавају претходна три наведена критеријума.
- 2) Запослени под ризиком – ова категорија обухвата лица која раде, али у њиховом случају постоји ризик недоброволног губитка посла, на бази економских разлога, реструктурирања и сличног.
- 3) Неактивни – лица која нису део радне снаге, али желе да уђу на тржиште рада, иако немају одређене предности.

Детаљнија класификација јавних интервенција у оквиру политика тржишта рада идентификује по основу типа акција једну категорију услуга (услуге тржишта рада) шест категорија мера (тренинг, ротација и подела посла, иницијативе за запосленост, подржана запосленост и рехабилитација, директна креирања посла и иницијативе за отпочињање посла) и две категорије подршке (приходна подршка изван посла и рано пензионисање) (15, 2011). Категорија услуга тржишта рада даље се класификује кроз услуге клијентима и остале активности.

Издаци који обухватају сваку од ових интервенција укључују:

- 1) трансфере у форми готовинских исплата или накнада (накнаде за појединце или субвенције послодавцима);
- 2) вредност директно обезбеђених роба и услуга (нпр. трошкови тренинг курсева у циљу налажења и припреме за посао);
- 3) суме опроштених прихода кроз редукацију различитих форми обавезних плаћања. То се углавном односи на суме које плаћа запослени или послодавац у одсуству интервенција (нпр. привремено изузимање од плаћања доприноса социјалног осигурања за послодавце који преузимају незапослена лица).

Мерење свих ових издатака врши се на начин, који повезује догађаје и захтеве са припадајућим обавезама. Тако на пример, у случају једногодишњег тренинг курса, издаци се расподељују на

одговарајући начин кроз припадајуће периоде, а не у тренутку, када је услуга једнократно исплаћена. Издаци се класификују према примаоцима и према типу мера којим је издатак одређен. У оквиру квантитативних података у вези са издацима, базе података које обухватају интервенције на тржишту рада садрже и квалитативне информације, које описују сваку интервенцију, њихово дејство и циљне групе. Многе од ових активности покривене су на нивоу ЕУ од стране Европског социјалног фонда (ЕСФ). Приказ издатака у апсолутном и процентуалном износу по ставкама, дат је у табелама:

Табела 1:
Издаци политике тржишта рада по категоријама
(2008) ЕУ – 27 и узорак селектираних земаља чланица
– износ у милионима евра

Еуростат	Услуге (категија 1)	Мере (категије 2-7)	Подршке (категије 8 и 9)	Укупни издаци
ЕУ-27	23765.5	56878.6	119916.4	200560.6
ЕУ-15	22497.3	54417.0	117046.9	194411.2
Белгија	679.5	3732.9	7026.8	11439.2
Бугарска	18.2	89.5	53.2	160.9
Данска	547.1	2280.3	2833.3	5660.8
Шпанија	1126.7	5752.3	20520.4	27399.4
Кипар	7.9	11.3	64.8	84.1
Мађарска	92.5	220	390.8	703.3
Аустрија	458.9	1454.6	3271.6	5185
Словенија	31.8	34.5	99.6	165.9
Словачка	70.6	96.9	279.4	446.9
Финска	211.6	1240.7	2494.6	3946.9

Извор: Labour market policy – expenditure and participants Data 2008, Eurostat, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010.

Табела 2:

Издаци политике тржишта рада по категоријама
(2008) ЕУ – 27 и узорак селектираних земаља чланица
– процентуални износ

Еуростат	Услуге (кате- горија 1)	Мере (кате- горије 2-7)	Подршке (категорије 8 и 9)	Укупни издаци
ЕУ-27	11.8	28.4	59.8	100
ЕУ-15	11.8	28	60.2	100
Белгија	5.9	32.6	61.4	100
Бугарска	11.3	55.6	33	100
Данска	9.7	40.3	50	100
Шпанија	4.1	21	74.9	100
Кипар	9.4	13.5	77.1	100
Мађарска	13.2	31.3	55.6	100
Аустрија	8.9	28.1	63.1	100
Словенија	19.2	20.8	60	100
Словачка	15.8	21.7	62.5	100
Финска	5.4	31.4	63.2	100

Извор: *Labour market policy – expenditure and participants Data 2008*, Eurostat, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010.

Табела 3:

Издаци политике тржишта рада по категоријама
(2008) ЕУ – 27 и узорак селектираних земаља чланица
– процентуални износ БДП

Еуростат	Услуге (кате- горија 1)	Мере (кате- горије 2-7)	Подршке (категорије 8 и 9)	Укупни издаци
ЕУ-27	0.190	0.455	0.959	1.604
ЕУ-15	0.199	0.472	1.016	1.688
Белгија	0.197	1.083	2.039	3.319
Бугарска	0.053	0.262	0.156	0.472
Данска	0.235	0.979	1.216	2.429
Шпанија	0.104	0.528	1.885	2.517
Кипар	0.046	0.066	0.376	0.487
Мађарска	0.088	0.208	0.370	0.666
Аустрија	0.163	0.516	1.161	1.840
Словенија	0.086	0.093	0.268	0.447
Словачка	0.109	0.150	0.431	0.690
Финска	0.115	0.674	1.354	2.143

Извор: *Labour market policy – expenditure and participants Data 2008*, Eurostat, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010.

Све ове политике директно су усмерене превасходно, ка активном становништву. У економском смислу, то је радна снага (збир запослених и незапослених лица). У складу са класификацијом Међународне организације рада (ИЛО), лица могу бити запослена, незапослена и економски неактивна (14, 2011). Ова трећа категорија може представљати резерву радне снаге, јер се састоји из економски неактивних лица, која могу желети да раде, али не траже активно посао или нису тренутно расположиви за рад.

ОСНОВНИ ПАРАМЕТРИ ТРЖИШТА РАДА ЕУ

На нивоу ЕУ, статистика која обухвата радну снагу приказује се одговарајућим извештајима *EU Labour Force Survey (EU LFS)*. У оквиру ових извештаја приказује се преглед расположиве радне снаге по различитим димензијама (полу, старости, образовању, статусу запослења, итд.). Стопа активности која обухвата удео популације, која је економски активна односи се на особе од 15 до 64 године. На табели 4 приказани су подаци о укупном и активном становништву, као и припадајуће стопе активности. Стопе запослености указују на удео запослених лица у укупној популацији, и њихово основно класификовање врши се по основу припадности старосним групацијама или по полу. Запослене особе раде у оквиру пуног или делимичног радног времена и могу радити за послодавца, или у оквиру категорије samozапослених. Лица која раде за послодавца примају компензацију у форми зарада, а сам послодавац може бити јавног или приватног карактера. Samozапослена лица раде у оквиру сопственог бизниса, професионалне праксе, или на фарми. Са основном сврхом економске зараде, већина запослених лица ради по уговору различитог временског трајања. Период запослености се фиксира унапред, или се не зна унапред, али се дефинишу објективни критеријуми задужења запослених лица.

Табела 4:

Полазни параметри тржишта рада ЕУ-27
и селектираних земаља чланица

	Укупно становништво (1000)		Активно становништво (1000)		Стопа активности (%)	
	2000	2008	2000	2008	2000	2008
ЕУ-27	319597.6	330375.2	222049.1	238523.2	68.6	70.9
Белгија	6719.2	7073.3	4394.7	4779.1	65.1	67.1

Бугарска	5491.2	5169.4	3355.4	3560.4	60.7	67.8
Данска	3532.3	3590.8	2835.7	2951.8	80.0	80.8
Шпанија	27373.3	31251.8	17485.7	22848.4	65.4	72.6
Кипар	438.3	523.8	310.7	397.4	69.1	73.6
Мађарска	6764.4	6794.2	4090.1	4208.7	60.1	61.5
Аустрија	5374.6	5575.9	3849.0	4252.1	71.0	75.0
Слове- нија	1396.5	1422.0	965.4	1041.8	67.5	71.8
Словачка	3692.7	3891.8	2586.6	2689.5	69.9	68.8
Финска	3451.8	3513.8	2589.5	2702.9	74.5	75.8

Извор: *Labour market statistics, Eurostat, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2009.*

Типологија економски неактивних лица обухвата:

- лица која су пронашла посао, али ће се касније радно ангажовати;
- лица која траже посао, али нису расположива за рад;
- лица која желе посао, расположива су за радни ангажман, али не траже посао;
- лица која желе посао, нису расположива за радни ангажман, и не траже посао;
- остала лица незаинтересована за посао.

У оквиру ове класификације, приказани су различити степени неактивности, као и могућности за укључење у тржиште рада. Свака од ових категорија разликује се по томе да ли лица у њој, желе да раде, да ли траже посао и да ли су расположиви за радно ангажовање. Тако на пример, по основу расположивих података, око 1,6 милиона економски неактивних лица није тренутно на располагању за посао, док 14,2 милиона жели посао, али га не траже. Највећа категорија економски неактивних лица обухвата све остале, који нису заинтересовани и не траже посао из различитих разлога (79,719 милиона) (Де Ла Фуенте, 2010, стр.5).

У погледу економских активности запослених лица, оне се дефинишу статистичком класификацијом економских активности (*NACE*). Образовна структура запослених у ЕУ дефинише се према међународним стандардима (*ISCED 97*), док се занимања класификују по основу скале *ISCO-88 (COM)* (17, 2011). На нивоу ЕУ 27 по подацима из 2008. године највећи проценат запослених обухваћен је у сектору услуга (69,4%), у индустрији 24,9%, док је у

пољопривреди присутно свега 2,7%. По структури запослених доминантно учешће је по основу средњег образовног статуса 49,8%, високо образовање поседује 27% запослених лица, док је остатак 23,3% одраз присуства запослених лица са основним и нижим секундарним образовањем (9, стр.27-29).

Што се тиче радног времена запослених, оно се дефинише као време које се троши на продуктивне активности, без обзира на тип уговорних аранжмана, које исти покривају, као и на то да ли су оне плаћене или не. По основу овог параметра просек часова рада у недељи на нивоу ЕУ 27 је 41,8 за запослена лица са пуним радним временом, док је код непуног радног времена просечна величина радних сати у току радне недеље 20 часова рада (9, стр. 31). Овакво радно време искључује време утрошено на путовања од куће до посла, паузе за оброке, одсуства са посла због личних разлога, образовања, или часова обуке који нису неопходни за извођење продуктивних активности.

По стандардној теоријској дефиницији, стопа незапослености је процентуални израз удела незапослених лица у радној снази. Приказ стања незапослености стандардно подразумева издвајање две специфичне стопе, и то стопе незапослених код младих, у коју су укључена лица од 15 до 24 године живота, као и стопа дугорочне незапослености, за лица која су незапослена дуже од 12 месеци. Лице које је незапослено активно тражи посао и у том правцу предузима различите активности:

- 1) контактира јавни сервис за запошљавање;
- 2) контактира приватне агенције у циљу проналажења посла;
- 3) аплицира и тражи посао у контакту са послодавцима директно;
- 4) претражује огласе за посао;
- 5) распитује се у намери да нађе посао на различитим странама, код лица која му могу помоћи;
- 6) тражи и конкурише за опрему, лиценце, дозволе или финансијска средства која му могу помоћи да отпочне посао;
- 7) предузима активности тестирања, одласка на интервјуисање и испите у циљу добијања посла.

Регулативом Европске комисије прецизно се дефинише стандардизација незапослености (*Commission Regulation (EC) No 1897/2000*). Ова дефиниција компатибилна је са ИЛО стандарди-

ма, али се незапосленим лицем сматра особа од 15 до 74 година, без посла током референтне недеље посматрања.

Табела 5:
Индикатори незапослености

	Незапослена лица (1000)		Стопе незапосле- ности (%)		Стопе дугорочне незапослености (%)	
	2000	2008	2000	2008	2000	2008
ЕУ-27	19509.0	16764.8	8.7	7.0	4.0	2.6
Белгија	301.9	333.4	8.5	7.5	4.1	3.0
Бугарска	560.8	199.7	16.4	5.6	9.4	2.9
Данска	122.4	98.0	4.3	3.3	0.9	0.5
Шпанија	1979.6	2590.6	11.1	11.3	4.6	2.0
Кипар	15.2	14.4	4.9	3.7	1.2	0.5
Мађарска	260.9	329.1	6.4	7.8	3.1	3.6
Аустрија	138.4	162.3	3.6	3.8	1.0	0.9
Слове- нија	64.7	45.5	6.7	4.4	4.1	1.9
Словачка	484.9	255.7	18.8	9.5	10.3	6.6
Финска	253.1	172.1	9.8	6.4	2.8	1.2

Извор: *Labour market statistics*, Luxembourg:
Publications Office of the European Union, 2009.

Табела 6:
Минимална месечна зарада, 2000. и 2009. година

	ЕУР		ПКС	
	2000	2009	2000	2009
ЕУ-27	--	--	--	--
Белгија	1096	1388	1075	1254
Бугарска	38	123	100	240
Данска	--	--	--	--
Шпанија	425	728	500	760
Кипар	--	--	--	--
Мађарска	100	270	200	408
Аустрија	--	--	--	--
Словенија	375	589	597	710
Словачка	--	296	--	409
Финска	--	--	--	--

Извор: *Labour market statistics*, Luxembourg:
Publications Office of the European Union, 2009.

У већини земаља чланица, правном регулативом успостављена је минимална надница. С обзиром да је законски установљена, она се примењује на огромну већину запослених са пуним радним временом. Минималне наднице су бруто суме, пре одбитка пореских давања и доприноса за социјално осигурање. Минималне зараде се разликују у свакој од земаља ЕУ и у одређеној мери рефлектују ниво цена присутан у економији. Да би се направила упоредива основа и елиминисали ефекти разлика у нивоима цена између земаља употребљава се паритет куповне моћи, при чему се минимална месечна зарада у националној валути изражава преко заједничке вештачке јединице стандарда куповне моћи (ПКС).

*

* *

Крајем прве деценије овога века, дошло је до појаве рецесионних тенденција у привредама ЕУ. То је наравно било праћено растом незапослености. Тржиште рада ЕУ је тек, у другом кварталу 2010. године показало извесне знаке побољшања након седам узастопних квартала, у којима је био присутан тренд раста незапослености. Број запослених лица на нивоу ЕУ 27 је минимално порастао (0,2%) у другом посматраном кварталу 2010. године, мада је свеукупна запосленост опала за 0,6% и то само у току претходних годину дана, по подацима Еуростата¹⁾.

Позитивни резултати присутни у порасту привремене запослености и самозапошљавања указују да ове две компоненте убицајено реагују брже на цикличне флукуације и могу бити интерпретиране као почетни сигнали побољшања на тржишту рада ЕУ. Мера у којој се ово дешава разликује се и варира у зависности од земље чланице. Код неких земаља, привремена запосленост је била једини или главни фактор, који доприноси свеукупном расту запослености (нпр. Пољска). Готово је сигурно да је пад укупне запослености ублажен порастом броја привремено запослених лица (нпр. Малта, Кипар, Шведска). На другој страни, самозапошљавање доприноси мањем расту укупне запослености, али су и ту присутни различити ефекти међу земљама чланица. У неким земљама чланицама, стална запосленост је главни фактор у редукцији незапослености (нпр. Литванија, Бугарска, Естонија). Број стално запослених у 2010. години, порастао је у појединим земљама чла-

1) Напомена: у закључку су коришћени квантитативни подаци из приказаних табела у раду и са сајта Еуростата.

ницама ЕУ (нпр. Малта, Белгија, Луксембург). На другој страни, смањује се број неактивних лица као проценат радно способне популације и тај тренд настављен је из претходних година, пре свега, као резултат пораста учешћа женског дела популације на тржишту рада.

Ипак, економски неактивна популација остаје врло хетерогена група на тржишту рада ЕУ. Присутан тренд смањења учешћа економски неактивне популације одвија се током читаве претходне деценије. На нивоу ЕУ кореспондира порасту од преко 4,6 милиона становника, који раније нису били економски активни. Пораст учешћа женског дела популације у радној снази одраз је редукције стопа неактивности (са 39,9% у 2000. години на 35,7% у 2009. години). У истом посматраном периоду за мушкарце је ова стопа остала скоро непромењена.

За активне политике рада истовремено је широм Европске Уније дошло до смањеног издвајања припадајућих издатака за период од 2005. до 2008. године у износу од 14%. Ипак свеукупна издвајања у 2008. години су око 1,6% БДП ЕУ27. У апсолутном износу ова сума износи преко 200 милиона евра. Као и код свих осталих елемената тржишта рада, ни у оквиру овога не постоји уједначеност између земаља чланица, тако да издаци варирају од 3,3% БДП у Белгији до 0,25% у Румунији. Највећи део издатака (око 60%) у оквиру политика тржишта рада јесте приходна подршка у виду бенефиција незапосленима који активно траже посао.

Основни ниво издатака у оквиру овог сегмента тржишта рада у основи није повезан са нивоом незапослености, већ је пре одраз социјално-политичких и историјских фактора. Ипак, промене издатака у високом степену су корелације са нивоом незапослености. Подаци приказани у претходним табелама, као одраз политика тржишта рада, употребљавају се за праћење извршења Стратегије о европској запослености. Свака земља чланица чини напор да смањи незапосленост кроз активне и пасивне политике тржишта рада. Тај напор није свуда праћен истим издвајањем за те намене, јер чак 15 земаља ЕУ троши мање од 1% БДП на политике тржишта рада.

Активне политике тржишта рада промовишу интеграцију незапослених, кроз тренинг, ротацију или поделу посла, иницијативе за запошљавање, одрживо запошљавање и рехабилитацију, директно креирање посла и старт-уп иницијативе. Њихов удео у укупним издацима је око 28%, односно 0,45% БДП ЕУ 27. Овај сегмент

(мере тржишта рада) је најважнији елемент издатака у Бугарској (56%) и Пољској (52%), а најмањи на Малти и у Великој Британији, и износи мање од 10%. Највећи део издатака (скоро 60%), обухвата пасивну подршку (категорије 8 и 9), у оквиру политика тржишта рада. Од те суме преко 90% су готовинске исплате, као подршка незапосленима током активне потраге за послом (категорија 8), док је остатак суме у оквиру категорије 9 (рано пензионисање). Чак тринаест земаља чланица није потрошило ништа у оквиру ове категорије, док је у 23 земље чланице овај вид издатака, у виду готовинских исплата незапосленима, обухваћен кроз највећи удео у укупним издацима политика тржишта рада.

Очекује се да издаци у виду бенефиција за незапослене (категорија 8), буду у високом степену корелације са стопом незапослености. Међутим, емпиријски подаци показују да не постоји корелација између издатака политике тржишта рада у односу на стопу незапослености. Тако на пример, неке земље су издвојиле висок ниво издатака за ове намене, упркос чињеници да је у њима присутан низак ниво незапослености (Холандија, Данска и Аустрија). На другој страни присутан је и супротан пример ниских издвајања и високе незапослености (Словачка, Мађарска и Грчка). То указује на чињеницу да политике тржишта рада нису повезане само са нивоом незапослености, већ да на њих утичу и остали фактори, а пре свега текућа политика владе. Употреба активних мера тржишта рада, како би се побољшала запосленост и убрзала транзиција ка запослености је важан елемент Европске стратегије, иако типови програма и издаци за исте варирају између земаља чланица.

Sasa Obradovic, Milenko Dzeletovic, Boris Siljkovic

EU LABOUR MARKET POLICY - THEORETICAL DETERMINATION AND PRACTICAL APPLICATIONS

Summary

This article consists of two parts. The analysis studied the problem of labor market policies is based primarily on graphical and tabular illustrations. It starts from the general theoretical grounds, where it provides important concepts relevant to the topic and purpose of the research. In essence, this part is a reflection of theoretical assumptions regarding the labor market of the EU. The second part after the theoretical background, is practical application based on labor market interventions. This paper presents a comparative review of elements that include labor market

policies and public interventions in this segment. The main objective of these interventions is based on the reduction of unemployment in the domain of the given options, while increasing the efficiency of markets and market solutions. Display of quantitative data presented in this paper, is a reflection of the inconsistency of policies at EU level. Labor market policy was shaped by the EU members. However, the diversity presented in the practical application of these policies is carried out in accordance with the strategy adopted by the EU.

Key words: labor market, labor market policies, unemployment, the EU, the marginal product of labor, employment.

ЛИТЕРАТУРА

- 1. Abel, A., Bernanke, B., *Macroeconomics*, Addison Wesley Longman, Inc, 2001.
- 2. Бег, Д., *Економија*, 8. изд., Дата Статус, 2010.
- 3. Бурда, М., Виплош, Ч., *Макроекономија, Европски уџбеник*, 3. изд., ЦЛДС, 2004.
- 4. *Commission Regulation (EC) No 1897/2000.*
- 5. „Council Decision of 15 July 2008 on guidelines for the employment policies of the Member States (2008/618/EC)“, *Official Journal of the European Union*, L 198, 26.7.2008.
- 6. De La Fuente, A., *Fewer people outside the labour force in 2009*, Eurostat, Population and social conditions, Statistics in Focus 57/2010.
- 7. Gordon, R., *Macroeconomics*, Scott, Foresman Higher Education, 1989.
- 8. *Labour market policy – expenditure and participants Data 2008*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010.
- 9. *Labour market statistics*, Eurostat, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2009.
- 10. Mankiw, G., *Principles of Economics*, Harcourt College Publishers, 2004.
- 11. Miles, D., Scott, A., *Macroeconomics*, John Wiley and Sons, 2002.
- 12. Miller LeRoy, R. and VanHoose, D., *Macroeconomics*, Thomson Learning, 2004.
- 13. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=en>
- 14. <http://laborsta.ilo.org/applv8/data/c3e.html>
- 15. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/labour_market_policy
- 16. http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/community_employment_policies/c11318_en.htm
- 17. <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/isco88/index.htm>

Resume

The research presented in this paper is theoretical and applicable interpretation of the EU labor market. There is no single EU market in spite of declared and improved freedom of movement on the basis of work service as one of the factors of production. Each member state has special regulations and laws to control the individual market. Within each member state market and aggregate EU labor market can be applied general theoretical principles and characteristic of market economies. The relationship between supply and demand as the driving force compliance equilibrium in labor markets is the starting point in the regulation of this segment of the EU. The labor market is a specific market, because there are certain inefficiencies in it that are theoretically explained in the paper. How each country within the EU is trying to improve the functioning of these markets?

First of all, each of the market of member states is subject to a greater or lesser degree of regulation, in accordance with the allocated funds for different purposes and scope, in order to facilitate and improve the performance of market functioning. These markets have traditionally been under the influence not only economic, but also social, political, sociological and historical factors that are unique characteristics of each member state.

Marginal product of labor is lower at higher levels of employment, which is a reflection of diminishing marginal productivity of labor. Production function itself in a EU member state does not remain fixed over time. Positive trends in aggregate supply arising from the increased total output, which can be produced for a given amount of capital and labor, means a change of production function under the influence of productivity growth. Conversely, changes which reduces the amount of output that can be produced for a given combination of labor and capital is specified as negative shock in labor supply. Such changes in real life, resulting from changes in EU legislation, which may affect the choice of productions.

Labour market policies are limited in scope and cover interventions aimed at the unemployed, persons who are facing difficulties in positioning in the market. At the end of the first decade of this century, there was a tendency of occurrence of recession in the economies of the EU. This of course, was accompanied by rising unemployment. EU job market has shown some signs of improvement after seven consecutive quarters, in which the present trend of ri-

sing unemployment. Labor market policies are not linked only to the level of unemployment, but it will be affected by other factors, primarily the current government policy. The use of active labor market measures, to enhance employment and accelerate the transition to employment is an important element of European strategy, although the types of programs and expenditures vary between Member States.

Овај рад је примљен 18. јануара 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 16. марта 2011. године.